

ПОЕЗИЈА НИКОЛЕ БЕРБЕРОВИЋА

Природне љепоте Боке Которске, њена блага клима и бујна вегетација несумњиво су одувијек утицале на емотивни живот њених становника. Њихова осјећања налазила су себи изрази у разним облицима стваралаштва, а најбоље у чистоти матерњег језика, умотворинама, обичајима и ношњи. У овим узаним предјелима између обале и брда као кроз призму преламали су се, укрштали и сукобљавали утицаји цивилизација Истока и Запада и од њиховог укрштања остао је све до данас упечатљив утицај не само у стваралаштву нашег овдашњег живља него чак и у менталитету. Ти трагови римске и византијске културе јасно су били изражени током вјекова у политичком и вјерском престижу страних доминација над словенским племенима, па су се не само задржавали и дјеловали него се и уткали у наше биће тако да и данас имамо у Боки мозаичку слику ових утицаја који се, и поред снажног развоја нашег народног живота, нијесу заборавили ни избрисали. Језгра нашег живља све је то вјековима преживљавала и давала отпора кроз све облике своје мисли, често скриване и његоване на огњишту, али и манифестоване на специфичан начин. Честе миграције из Зете и Захумља, узроковане низом чинилаца, помагале су потомке старосједилаца да се одрже и ојачају. Помијерања власти домаћих и страних управљача доносила су неминовне промјене код становништва, али су му давала и подстрека за унутрашње јачање у чувању свога интегритета. Споменички трагови наше домаће власти, која је у прошлости била кратка према периоду тубинске, иако често уништавани, изазивали су све снажније реаговање како да се очувају њихове духовне основе од тубинске превласти. Одатле и потиче све плодније стваралаштво у области народних умотворина, као најаутентичнијег обиљежја домаће културе.¹ Из

¹ Саво Накићеновић, Бока, антропогеографска студија, Насеља српских земаља, књ. IX, Београд, 1913, с. 182—632; Петар Шеровић, Прилози за проучавање народног живота у Боки Которској, Историјски записи, Цетиње, 1948, књ. I, св. 1—2, с. 60—68; П. Шеровић, О култу св. Саве у

периода дуге и тешке млетачке управе² сачувано је доста духовног блага.

Скривене ризнице народног стваралаштва на подручју Боке Которске и њене околине, затворане у то доба, али увијек богаћене новим тековинама народног епског и лирског генија, отвориле су се јавности кад је дошло за то погодно вријеме. Појавом и јачањем народног препорода у Далмацији и Боки све више расте интерес за скупљање овога драгоцјеног наслеђа. Осим тога, поједини талентовани људи, школовани и неписмени, пјевају у духу и стилу народне поезије. Тако су временом настале читаве збирке пјесама, које су написали наши домороци и у десетерачком стиху опјевали родни крај, људе и догађаје свога доба.

Неки од њих одлазе у народ и скупљају умотворине свих облика да се тако сачувају и објаве. Карацићеве сарадници са подручја Боке Которске Вук Врчевић и Вуко Поповић помогли су му да открије сву љепоту и умјетничку вредност народних пјесама и прозе и да изда толике збирке.³ Кад је Карацић упознао народни живот Бокеља, особито њихов чисти матерњи језик, импресиониран оним што је доживио, записао је у Бечу још 1849. године и ово: „Може бити да никакво мјесто у народу нашем није тако важно и знатно за наш језик као права Бока (око залива). Не само што се ондје може чути мноштво правијех словенскијех ријечи него што се оне амо у нашим крајевима нигдје не говоре“.⁴ Карацић се у Боки мало задржавао и приликом својих посјета појединим бокељским мјестима није имао прилике да поред приобалних посјети и она мјеста изнад залиског залеђа која љепотом свога језика и чистих народних ријечи обogaћују и употпуњују цјелину нашег језичког контекста у овом нашем крају. Објављивањем наше поетске и прозне лек-

Боки Которској, Весник Савеза удружења православног свештенства, Београд, 1960, бр. 269; П. Шеровић, Прилози за проучавање народног живота у Боки Которској у 18. в., Гласник Етнографског музеја, Београд, 1961, књ. 24, 107—126.

² Поезија барока (XVII и XVIII вијек), антологија (Избор, коментари, предговор и преводи Милош Милошевић и Грација Брајковић), Титоград, 1976. Проза барока (XVII и XVIII вијек) антологија, исти издавач и приређивачи и година издања.

³ В. Карацић, Српске народне пјесме, књ. I—II, Просвета, Београд, 1969. Српске народне приповијетке и пословице, исто издање. Врчевићева издања народних пјесама, приповједака и пословица могу се видјети у Врчевићевој библиографији коју је издала Радмила Пешић, Вук Врчевић (монографија), Београд, 1976, с. 195—209. Валтазар Богшић, Народне пјесме из старијих, највише приморских записа, Гласник Српског ученог друштва, књ. I, Београд, 1879. Значајан је допринос Вељка Радојевића у скупљању и објављивању народних умотворина из Боке Которске. Максим Злоковић, Библиографија Вељка Радојевића, Бока, 12, Херцег-Нови, 1980, с. 349—360.

⁴ В. Карацић, Ковчежић за историју, језик и обичаје Срба, I, Беч, 1849, 35.

тире и народне лексике у свом Рјечнику могао је да добије потпунију слику о нашим људима и стваралаштву.

Наш домаћи историчар и етнограф прота Саво Накићеновић је истицао значај нових миграција домаћег становништва из Херцеговине у Боку крајем 17. в., када је после ослобођења Херцег-Новог и Рисна од турске окупације дошло преко три стотине породица и населило се на ову територију. Он пише да је ова бројна миграција употпунила „јакo проредбене редове“ наших старосједилаца и тако спасила од превласти „овај најљепши дио которског залива“. Накићеновић истиче да је ова сеоба из Херцеговине веома „важна за народни живот и обичаје које дохранише да покажу свијету величину српског народа и богатство нашег језика“. У овом пресудном подухвату значајну улогу су имали православни свештеници оба реда који су на челу са митрополитом Саватијем Љубибратићем стално пратили и помагали досељавање тако да је „свако сеоце бокешко имало свога домаћег свештеника“ и тај позив се наслеђивао у појединим породицама од далеке прошлости.⁵

Патриотска мисао, народна мудрост, пјеснички и приповједачки таленат, зачињен пословичношћу и хумором, „у живој речи сељака, слепих старца и старица, момака и девојака“⁶ дошли су у Боки Которској до пуног изражаја у доба народног препорода. Златна умјетничка литерарна нит, изаткана од давнина у срцу домаћег пјесничког генија,⁷ ткала се и током прошлог вијека и све боље манифестовала појавом часописа и листова на народном језику и писму, штампањем пјесмарица, отварањем школа, библиотека и читаоница.⁸

Ослободилачки покрети и усташи у Србији и Грчкој, бурна 1848. година, која је заталасала Европу, учешће Бокеља у ослободилачким ратовима ове двије земље и почетак остваривања

⁵ Саво Накићеновић, Херцег-Нови (рукопис се чува у Архиву Херцег-Новог), наглашавају текст, с. 24—25. О овоме пише и у радовима: „Српске монахиње у Боки“, Хришћански весник, Београд, 1909, св. 11, 796, 799; „Стари црквени народни обичаји у Савини“, Хришћ. весник, 1910, св. 10, с. 702—706; „Ношење крста у Боки“, Хришћ. весник, 1911, св. 9, 573—575.

⁶ Павле Поповић, Преглед српске књижевности, Београд, 1922, 53. Користимо цитат из сљедечег рада Максима Злоковића о лирским народним пјесмама у Боки, с. 311.

⁷ Милош Милошевић, Неке поморске теме из старе лирике Доброте, Годишњак Поморског музеја, Котор, 1957, 109—130. Максим Злоковић, Приморско-поморски мотиви у лирским народним пјесмама Боке, Годишњак Поморског музеја, Котор, 1962, 293—311.

⁸ Прва основна школа на матерњем језику отворена је у Морињу 1803. г., а прва читаоница, која је примала поменути „Српско-далматински магазин“, 1845. г. — исте године када је отворена и у Новом Саду. Шпиро Милановић, Подаци о историји Мориња и околних мјеста, Котор, 1974, 35, 69; Милош Милошевић, „Славјанска читаоница“ у Доброти и препородна културно-политичка струјања, Задарска ревија, Задар, 1963, св. 1, 1—19; св. 2, 151—165.

давних тежњи да се народна мисао слободно изрази на своме језику и писму, све је то допринијело да се испоље родољубиве југословенске идеје, иако је још требало чекати и борити се да туђин напусти нашу земљу. У предвођењу овог покрета први су били „свештеници и поморски капетани, месне школе на народном језику. Наши бродовласници дају народна имена својим једрењацима. А они су баш имали прилике да највише осјете колико су туђинске школе однарођавале омладину“. Тада је сва лектира била домаћа: Вукове збирке пјесама и прозе, Качићев „Разговор угодни народа словинскога“, Гундулићев „Осман“, Његошев „Горски вијенац“ и Мажуранићев спјев „Смрт Смаила-аге Ченгића“. Нека наша мјеста као Котор, Рисан и село Поди имала су фондације за издржавање приватних школа на народном језику.⁹ У то доба, тачније 1836. г. почео је на матерњем језику ћирилицом да излази „Српско-далматински магазин“ под уредништвом Теодора (Божидара) Петрановића. Његово дјело наставили су наши врсни интелектуалци све до 1873. г., када је изашла посљедња свеска. Овај алманах је својом садржином и патриотском концепцијом указивао на широке југословенске перспективе и у њему су, поред Срба, сарађивали и поједини Хрвати.¹⁰ Магазин је у својим рубрикама скупљао и објављивао народне умотворине из Боке и осталих наших крајева. Од тринаест сарадника Бокела осморица су били свештеници. Најплоднији од њих био је прота Никола Берберовић, парох у Морињу. Његова сарадња траје од 1859. до 1869. године.

Оваје излажемо читав његов књижевни рад, с освртом на особине и значај свега онога што је објавио.

I. ПРОТА НИКОЛА БЕРБЕРОВИЋ

1. Биографија

Родно мјесто проте Николе Берберовића Морињ, налазило се некад у саставу словенске жупе која је припадала Травунији, касније хумској области. Као насеље које прима извесне привилегије помиње се под Немањићима у 14. в. Доласком Млечића у Боку потпада убрзо под њихову власт. Берберовићи су у Морињ доселили 1687. године. Спомињу се у катастру Херцег-Новог и Рисна као власници земље и млинова и као закупци туђих посједа које обрађују.

⁹ Игњатије Злоковић, Бока и народни препород на Приморју, Годишњак Поморског музеја, Котор, 1962, 183—207.

¹⁰ Васо Ивошевић, Сарадња Бокела у „Српско-далматинском магазину“, Бока, 15—16, Херцег-Нови, 1984, с. 289—314.

На почетку 19. в. Морињ је имао нешто преко 1900 становника. Главне привредне гране биле су земљорадња и сточарство, маслинарство, виноградарство и воћарство. Било је развијено пчеларство и гајење свилене бубе, чија су се влакна прерађивала у свиларским предioniцама Прчања. Постојало је више млинова за брашно и прераду маслина.

Још од половине 18. в. Морињани су познати као поморци на бокељским једрењацима и као бродовласници. Поморска приврса и овдје, као и у цијелој Боки, напредује током 19. в. до појаве парних бродова. Према сачуваним подацима из Мориња је било преко стотину помораца, од којих су многи били познати навигатори и власници једрењака.

Од старине Морињ се одликовао у чувању народних обичаја и традиција, особито поезије и легенди. Познато је да су мјештани самоиницијативно основали основну школу на народном језику 1803. г., а први учитељ је био калуђер Никола Милиновић. Такође се зна да је Томо Буров Милиновић, Караборчев артиљеријски војвода, одрастао на мору и бавио се књижевношћу, писао стихове и прозу. Његово дјело „Историја славенског приморја“ давно је изгубљен, а исто тако и два списа о првом српском устанку. Његову збирку пјесама „Умотворине“ објавио је 1847. г. у Београду Сима Милутиновић — Сарајлија. У њој су описане све главније личности из 1804. Ово дјело Милиновић је посветио своме пријатељу црногорском господару митрополиту Петру I Петровићу Његошу. Међу морињским родољубима и народним добротворима спомиње се Криле Матов Милиновић који је у својој кући отворио прву библиотеку и читаоницу у Боки 1845. г., која је и једна од првих у нашој земљи. Капетан Крсто Марков Берберовић, поред стручног знања из поморства, одликовао се и високом културом; имао је богату библиотеку из поморских наука и белетристике на једанаест језика.¹¹

У таквој средини је поникао и проживио свој релативно кратки вијек прота Никола. Његов дјед поп Теодор Берберовић био је угледна личност свога времена. Спомиње се у једном документу из 1775. г. као писац и потписник у име свога братства. А отац Спиридон имао је бројну дјецу; седам синова били су поморци и изгубили животе у олујама и бродоломима. Осми је био прота Никола. Родио се 6. маја 1820. г. Мајка му се звала Марија, родом из породице Црногорчевић. Прота Спиридон је био познат у народу по свом ауторитету. Одржавао је везе са митрополитима Петром I и младим Његошем. Био је претплатник на „Српско-далматински магазин“ од излажења прве свеске, а са сином Николом и на Караџићева дјела. Накићеновић пише да је ово „стара свештеничка и капетанска кућа“. За вријеме

¹¹ Ш. Милиновић, Подаци о историји Мориња..., с. 8—9, 11—12, 16, 27, 33—35.

проте Спиридона обновљена је у Морињу стара црква св. Јована Богослова из 16. в.¹²

Основну школу учио је у Морињу и Рисну, а италијанску у Котору. У јесен 1838. г. примљен је у петоразредну богословију у Шибенику коју је завршио у Задру. На његовој свадби у Морињу учествовали су Вук Врчевић и Вуко Поповић са којима је одржавао пријатељске везе и сарађивао у скупљању народних умотворина. Тадашњи далматински епископ Јеротеј Мутибарић рукоположио га је у чин ђакона 16. априла 1844. г. и декретом поставио за учитеља у морињској основној школи, а 9. децембра исте године у чин презвитера.¹³ Извјесно вријеме (свега пет година) помагао је старом оцу у парохијским дужностима. Када је оболио парох у Ублима свештеник Димитрије Васиљевић, сарадник Српско-далматинског магазина и одличан познавалац народних обичаја, језика и поезије свога завичаја, тридесетогодишњи Никола опслужује ову парохију и одлази стално на дужност. О томе пише у полтексту своје прве дијалогске поеме „Сељани ублашки и нови њинов парох“ (Српско-далматински магацин, 1854—59, стр. 127) да је почео да одлази на Убле од 1849. г. и путује просјечно два сата пјешнице. То вријеме у распону од скоро десет година, проведено међу Убљанима, Берберовић је искористио у прикупљању народног блага, за разлику од Врчевића и Поповића, на својеврстан начин — обрадом грабе у стиховима. Послије очеве смрти, која је, по казивању П. Шеровића „ожалошћена епископском окружницом“ и народним поштовањем, прота Никола цанушта Убле и преузима Морињ. По одлуци црквених и државних власти постављен је 1861. г. за надзорника основних школа на подручју рисанске општине. Ову дужност је обављао три године. Од 1873. г. обавља дужност окружног протопрезвитера у Рисну. Како је све озбиљније побољсвао није могао да преузме обавезе сталног протопрезвитера, јер су биле скопчане са теренским радом и обиласком подручних парохија. Још 1869. г. одликован је Црвеним појасом, а 1876. г. надлежни бокоторски епископ Герасим Петрановић произвео га је за „личног протопрезвитера“. Поред виђенијих бокељских свештеника, који су имали државна одликовања, и прота Никола је имао Златни крст за грађанске заслуге и Орден Фрање Јосифа. Од црногорског кнеза Николе, који је волио и цијенио његов патриотски и књижевни рад, одликован је Даниловим орденом.

¹² Ш. Млашиновић, н. д., 36. Прота Спиридон је рођен у Морињу 1780. г. Рукоположио га је у чин свештеника црногорски митрополит Петар I Петровић 1805. г. Архив православне парохије у Котору, 106/1843. (У даљем тексту: АППК.)

¹³ АППК, 264/1844.

Ове ордене је добио у периоду од 1866. до 1870. г.¹⁴ Али и поред тога, због свог патриотског и борбеног држања према аустријским властима био је често сумњичен и затваран. По ријечима Шпира Милиновића „аустријске власти су попа Ника сматрале отвореним непријатељем што се види из акта Политичке претуре у Котору од 10. VII 1844. којим се тражи од Лучког уреда Росе да задржи од даљег путовања у Задар свештеника Ника Ш. Берберовића из Мориња и да му одузме пасош“. Због „политичких издада против Аустрије доспио је 1853. г. у которски затвор“. Био је „храбар и мирољубив човјек“. Познат је био као уман и школован човјек и његова ријеч се поштовала. У једном сукобу између Морињана и Жлијебљана, чија је стока учинила у Морињу штету, замало није дошло до крвавог обрачуна. Прота Никола је помирио завађене стране кад је са епитрахијем ушао међу њих и лијешим ријечима их позвао да „без ране и мртве главе“ ријеше овај спор. Постоји низ докумената у којима је за свој хумани и просвјетни рад похваљиван. Тако га је општина Херцег-Нови похвалила још 1849. г. што је успио да спријечи пљачку Крушевица, а рисанска 1850. што је зауставио нападаче на кућу Бурковића. Као парох у Ублима помагао је комисији у утврђивању граничних биљева 1853. г. Губернер Лазар Мамула издао му је 1856. г. похвалницу за ангажовање у сузбијању колере на овом подручју. Као и његов отац Спиридон и прота Никола је доживљавао породичне трагедије. По угледу на своје претке и рођаке, његови синови су били поморци. Син Илија се разболио и умро на броду близу Њу Орлеанса, а двадесетогодишњи Марко изгубио је обје ноге у судару једрењака и умро у Цариграду. Био је Његошев пријатељ и поштовалац. Познато је да су аустријске полицијске власти забраниле православној свештенству Боке да дочекају младог Његоша на његовом повратку са хиротоније. Упркос томе одважни прота Спиридон са Вуком Поповићем — Ришњанином дочекали су Његоша на которском пристаништу и са њим разговарали. Милиновић наводи да је прота Никола успио да пође на Цетиње и присуствује Његошевој сахрани. По причању старих Морињана прота Никола је био у своме мјесту „централна личност око које су се окупљали морињски патриоти“. То су били „огорчени противници Аустрије, а велики симпатизери Црне Горе, Србије и Русије. Сваки политички успјех малих народних држава примали су са одушевљењем, помагали народне буне и устанке, а о светковинама вијали народне заставе и бучно протествовали против тадашње управе“. Не знамо како се понашао прота Никола у вријеме устанка

¹⁴ Јован Костић, Никола Берберовић, протојереј, Шематизам православне епархије боко которско-дубровачке за 1878. г., с. 23—25. Петар Шеровић, Његошев поштовалац и имитатор прота Никола Берберовић, Весник Савеза удружења православног свештенства, Београд, 1962, бр. 312, с. 3—4.

1869. г. У његово вријеме гради се велељепна црква св. Саве у Морињу која је довршена 1873. г.¹⁵

Његов савременик и колега, свештеник Јован Костић, парох у Перасту, записао је у некрологу, поводом смрти проте Николе, да је рано оболио у очима. А поред тога дуго је боловао од стомачних болести, све од 1874. г. до смрти. То је била „срлобоља коју је узалудно три године лијечно“. Тада је у Морињу харала епидемија дизинтерије. Умро је 11. августа 1877. г. и сахрањен на мјесном гробљу испред цркве св. Јована Богослова. По казивању писца некролога био је „врло дружеван и гостољубив, вестре и веселе нарави“.¹⁶ По писању П. Шеровића био је „један између најугледнијих бокељских свештеника“, па је „сахрањен уз велики испраћај и народну жалост“.¹⁷ Његову смрт забиљежило је и уредништво новосадског „Јавора“ у својим вијестима.¹⁸ Уз чланака о проти Николи и цитирање интегралног текста неких његових пјесама Милиновић је објавио и фотографију са надгробног споменика. По њој је прота Никола био човјек лијепог изгледа, правилних прта лица, високог чела, дуге косе и браде, широко зачешљанс, која је уљешавала његову достојанствену појаву. Остало му је нешто ралова у рукопису за које се данас не зна. Имао је богату библиотеку са доста ријетких књига, која је послје његове смрти била разграбљена.¹⁹

Прота Никола је био савременик Стефана М. Љубише; сарађивали су на заједничком послу јачања националне мисли писаном ријечју и угледали се на Његоша. Љубиша се својом прозом уздигао изнад Берберовићевих стихова тематиком радова и љепотом језика. Обојици је био узор народно стваралаштво и брига у очувању тога блага. И док је Љубиша стекао углед југословенског писца, Берберовић је остао у његовој сјени и у оквирима својих стихова локалног значаја. Његова поезија је покушај вриједан пажње како да се очувају описи менталитета нашег човјека у једном подручју, обиљежја његовог језика и народне мудрости.

Његови савременици били су и поморски капетани и пјесници из доба народног препорода Јозо Буровић из Прчања и Паво Каменаровић из Доброте. Њихова поезија је дјелимично угледање на народну, а добрим дијелом се односи на поморски живот и догађаје локалног значаја.²⁰

¹⁵ Ш. Милиновић, Прото Никола Берберовић, Подаци о историји Мориња . . . , с. 36—39.

¹⁶ Ј. Костић, Шематизам . . . , с. 25.

¹⁷ П. Шеровић, Весник . . . , с. 4.

¹⁸ Аноним, Пог. Нико Берберовић, Јавор, 1877, бр. 45, с. 1448.

¹⁹ Ш. Милиновић, 36.

²⁰ Нико Луковић, Јозо Буровић, поморски капетан, пјесник и родољуб, Стварање, 1952, св. 7—8, с. 474—477. Милош Милошевић, Паво Б. Каменаровић, поморац и пјесник, Годишњак Поморског музеја у Котору, 1953, с. 99—106.

Стилом подражава народну поезију, а по тематици знатио му је ближи Филип Ковачевић из Грбља чије су пјесме прешле у својину гуслара. Заједничка им је црта епски мотив и романтика народног десетерца.²¹

2. Библиографија

У раду о сарадњи Бокеља у „Српско-далматинском магазину“ објавили смо библиографију прилога у овом часопису, за

²¹ Трифун Буквић, Филип Ковачевић, Преглед књижевног рада Црне Горе, Цетиње, 1951, с. 263—265; Предраг Ковачевић, Грбља, његова прошлост и будућност, Котор, 1984, 80—81. Ковачевић је рођен у грбљском селу Пријевору 1860. г. По завршетку класичне гимназије студирао је и дипломирао класичну филологију у Бечу. Ту је уређивао књижевни лист „Приморац“, а на Цетињу часопис „Зету“. Сарађивао је у разним листовима и часописима. Писао је у стиху и прози. Преводио је Гетеа. Његов превод Есхиловог „Прометеја“ објавио је на Цетињу у „Пригорки“ и „Зети“ 1884—85. г. У Бечу је штампао збирку пјесама „Српство“ 1883. г., а на Цетињу 1885. г. спјев „Невесњика“ у духу народне десетерачке поезије. Неке његове пјесме одавде прешле су у наслеђе гуслара по Црној Гори и Боки. Ради упоређења са Берберовићевим стиховима оvdје наводимо неке Ковачевићеве. Тако у пјесми о крсној слави кнеза Николе спомиње познатог јунака митрополита Митрофана Бана:

„До њега је гуја присојкиња,
присојкиња са крај мора сиња,
из убаве Иван-бетовине,
са сред Грбља, крваве крајине.“

У једној научној, у духу народних изрека, Ковачевић пјева:

„Тешко земљи гаје је мало траве
и народу који нема главе;
спажном момку с старијем путујући,
младој жени војна чекајући,
И невјести крај свекрове чорбе,
а пјеснику украј празне торбе:
Вазда пјева, вазда се заноси,
а пјесма му леба не доноси.“

(По казивању пок. Марка Лакчевића, учитеља из Кртола). Умро је и сахрањен у родном селу 1922. г.

Млађи савременик од Берберовића, а старији од Ковачевића, био је Ристо Милаћ из Котора, иницијатор и организатор Уједињене српске омладине у Боки Которској. Сарађивао је са централним одбором ове организације у Новом Саду и са Валтазаром Богшићем, коме је прибављао антиквитете који се и данас чувају у Богшићевом музеју. Његова збирка пјесама „Србобранке“ нема нарочиту умјетничку вриједност, али је стекла популарност посланје бокељских устанака, и то не само у овом крају него чак и у Војводини. Оне су „карактеристичне као појава романтичарске родољубиве лирике на крајњој периферији књижевне активности Омладинског покрета“. Коста Милутиновић, Војводина и Далмација (1760—1914), Нови Сад, 1973, издање Института за изучавање историје Војводине, Монографије, књ. 4, стр. 98—101.

Овај Омладински покрет будио је „народну свест и ослободилачки дух кроз језик, песме, обичаје и ношњу. Цела романтичарска књижевност шездесетих година била је под његовим утицајем“. Б. Милковић, Уједињена омладина српска, Народна енциклопедија С. Х. С. у редакцији Станоја Станојевића, књ. IV, 688—690.

сваког аутора појединачно. Како је прота Никола Берберовић још прије сарадње у Магазину објавио своју прву збирку пјесама, која је, нажалост, остала и једина иако је на њеним корицама био ставио ознаку римским бројем да је ово прва његова пјесмарица, користимо прилику да овдје изнесемо преглед њене садржине, која је данас заборављена, а у своје вријеме и у бокељској средини имала је свој значај и улогу. Ове године навршава се 130 година од њеног публиковања у Задру, па је то био повод писању овог осврта да се оживи успомена на личност овог заслужног Бокеља и да анализа умјетничке вредности и историјског положаја његове поезије.

А) Посебно издање

ПРВОРОДНА КЋИ, дјелце оригинално пјесновезно I Николе Берберовића у Задру. Тип. Вгаџе Battaga, 1855, стр. 39 (обична осмина).

Садржај:

1. Предговор, стр. 3.
2. Нема сока пријел рока, 4.
3. Бокезски вјенац, 5—7.
4. Догађај при смрти владике и господара црногорског Петра Петровића Његуша, 8—14.
5. Приликом возвишенија на степен архијерејски Впреосвјашењејшег Господина Стефана Кнежевића и његовог повратка из Карлована у Далмацију ПЈЕСАЊ, 15—17.
6. О повратку из Беча бокезског посланика Високопочитаемог Господина Спиридона Голчевића триестинског велико-купца, 18—23.
7. Човјек и његово стање на земљи, 24—29.
8. Тужба сестре попа Марка, 31—34.
Г. г. пренумерација (35—39).

Б) Сарадња у „Српско-далматинском магазину“

1. Сељаци убаљски и нови њиов парох, 1854—59, стр. 127—136.
2. Завјештање мојој дјечи Марку, Илији и Александру, 1861, 174—179.
3. Остров спасенија, 1861, 179—182.
4. Кметство између два крвава племена Вуковићима и Ивовићима, 1862, 50—56.
5. Азбучниј облик, 1862, 118.
6. Обичај при слави крсног имена у селу убаљском, 1863, 51—60.

7. Вијешће убаљских главара на Великој води о томе како ће домаће злочинце обуздати. 1864, 86—95.

8. Разговор једног заједочтеца са калуђером савинским. 1865, 64—68.

9. Час смрти и посљедња молитва блаженопочившег патријарха србског Јосифа. 1869, 175—176.

10. Облик смрти великог војводе Мирка Петровића. 1869, 177—180.

11. Неком шала, неком пуна капа (Вечера у кнеза Драгојла). 1869, 180—184.

Сарадња у „Српско-далматинском магазину“ прекинута је јер се у сљедшој свесци није појавио наставак ове хумористичке Берберовићеве пјесме. Писац је на крају текста посљедњих стихова у загради написао (продужиће се), а у подтексту додао: „Дјело о Крвном колу није ми још готово; биће за други Магазин ако би живота“ (Српско-далм. маг., 1869, стр. 184).

Вјерујемо да је прота Никола Берберовић и даље писао или сређивао своје рукописе, али не знамо зашто није објављивао. Колико нам је познато објавио је 1874. г. само један мали историјски чланак који овдје по наслову цитирамо:

„Историјске цртице о записима у бокељским црквама“, Шематизам православне епархије боко которско-дубровачке за 1874, стр. 31—32.

Сигурно га је у томе спријечила дуга болест посљедњих година живота. На то указује његова порука у Магазину 1869. да ће наставити са сарадњом „ако би живота“ (Срп.-далм. магазин, 1869, стр. 184).

II. ПОЕЗИЈА НИКОЛЕ БЕРБЕРОВИЋА

Цјелокупно пјесничко стваралаштво Николе Берберовића је потчињено генију народног пјесника. Он у првом реду подражава епски дух и лирске мотиве домаћег стваралаштва. Одлично је познавао оба правца и стила наше народне поезије и технику и дух тих пјесама користио у својим стиховима. И онда када пише пригодне пјесме или приказује извјесне тренутке из народног живота богато користи примјере из умотворина.

Осим тога имитирао је Његоша по тематици, методи и мотивима које сусрећемо у „Горском вијенцу“ и осталим дјелима великог пјесника и мислиоца. То имитирање није га приближило његовим генијалним остварењима, али оно има своју љепоту и топли и живи колорит угледања. Берберовић је првенствено био родољуб и брижни педагог који жели да у стиховима сачува тековине народне мудрости и обичајног живота.

Он прерађује сировину изворних порука које потичу директно из народа и обликује их и оплемењава моралним поукама. Сва његова поезија усмјерена је васпитном циљу читалаца. Кроз хумор и досјетке, сликајући стиховима наше људе и њихов карактер, особине и темпераменте, да их сачува и прикаже у њиховом оригиналном амбијенту, Берберовић се труди да у стиху пружи лекције из области етике, поткријељене логичким закључцима, живим примјерима из свакодневнице и цитатима из Библије.

Поред тога у његовим стиховима је сачуван и осликан чисти језик овога краја, са низом примјера домаће изворно-словенске лексике. Он се труди да нагласи колико је значајан матерњи језик, очишћен од губица и примijeњен у своме говорном и живом облику.

С обзиром на вријеме у којем је живио и писао користио се и ријечима страним и непознатим домаћем човјеку. То су, углавном, поједини црквенословизми којих се није могао ослободити ни његов земљак и савременик Љубиша, а поготову их је употребљавао Његош. Њих Берберовић употребљава у својим рефлексивним пјесмама, а никад у дијалозима у којима главну ријеч воде његови парохијани, сељаци из Убала, који говоре својим домаћим сликовитим језиком, пуним логичких закључака, хумора и изворне пословичности. Берберовић је покушао да у стиховима скупа и чува народно благо и лексiku и у томе је добрим дијелом и успио.

Поред тога Берберовић је одличан пејзажиста и портрети-ста. Његови стихови су тинки и живи, изнијансирани колоритом приказивања бокељског амбијента и његовог поднебља. У неким пјесмама се губи ведрина хумора, то су ријетки примјери рефлексивности о сфемерности живота у сјенци песимистичког схватања, недовољно и недоречно размишљање о смислу живота у којем се губи љепота и полет стиха и остаје осакаћен и потиснут лутањем у тражењу одговора. Стихови оваквих пјесама су најлошији и Берберовић је у њима слаб пјесник и још слабији мислилац. На срећу, оваквих пјесама је веома мало. Већина његових стихова је везана за добре људе и радосне догађаје, па из њих избија ведрина пјесникове личности, његов живи и темпераментни опис и снажни израз.

Анализом Берберовићевих пјесама настојаћемо да прикажемо умјетничку вредност оних стихова и њихов значај за вријеме и средину у којој су се појавили. Ово би био први опширнији осврт на његово литерарно стваралаштво. Све оно што се до данас о Берберовићевој поезији писало било је у контексту већих тема у којима је Берберовић само спомињан као пјесник и дјелимично оцјењиван. Од прве критике, коју је прије више од сто година дао Стојан Поваковић и похвално његову белетри-

стику, до наших дана, када га је приказао Јован Деретић у студији о Српско-дамадинском магазину,²² више као истакнутог сарадника него као пјесника, било је мало радова који су се освртали на његово пјесништво. Ово је први покушај да се цјеловито прикаже стваралаштво прота Николе Берберовића у оквиру оних културних и политичких струјања у којима је писао и објављивао стихове. Свако дјело треба посматрати с освртом на средину и вријеме у којем се остваривало. Само се тако добија права историјска и умјетничка вредност сваког дјела ако се оцјењује у зависности од прилика под којима је настало. Изван ових објективних оквира свако стваралаштво истргнуто од своје животне заједнице губи свој прави значај и смисао. У таквом интегралном контексту историјских околности посматраћемо у даљем излагању поезију Николе Берберовића.

Историјску и књижевну анализу ових пјесама дајемо хронолошким редом и по тематским цјелинама. Прелиставањем његове збирке „Првородна кћи“, која је данас библиотечки раритет, задржаћемо се на карактеристичним цртама појединих пјесама и стихова. Као што смо напоменули, Берберовић је био пригодни пјесник са одређеним умјетничким талентом, који је пјевао и писао осјећајно и педагошки да би народу дао потребну лектуру у оно доба када је није било на матерњем језику. Све његове пјесме, и пригодне, рефлексивне и фолклористичке, имају педагошки задатак. У оцјени ових пјесама треба стално имати на уму да их пише свештеник и учитељ, једина личност која је у то вријеме била уз народ и борила се за његов морални и друштвени напредак.

Ова збирка почиње пјесниковим поздравом читаоцима који има сасвим прозаички наслов „Преговор“. Још овдје, у почетку, хоће да имитира Његоша, па на завршетку пјесме пише, као оно генијални пјесник из Беча: „У Морињу, на Ново љето 1855. Сочинитељ“. Штета је што ова прикладна пјесма нема љепши наслов. Кад је већ покушао да подражава Његоша могао је у таквом стилу и написати наслов, као нпр. „Поздрав Роду“ или слично. Како у данашње вријеме ова збирка тешко може доћи у руке ширег круга читалаца наводимо, по нашем мишљењу, њене најљепше стихове:

„Славуј љупки рано потежио
пријел рока и ведрога дана,
мене младу пјесмом умрежио
да изиђем из мојега стана.“

(Стр. 3, стихови 1—4)

²² Јован Костић, Никола Берберовић, протојереј, Шематизам бокотворске и дубровачке епархије за 1878. г., с. 25; Јован Деретић, Никола Берберовић, Српско-дамадински магазин, Аманаси Вуковог доба, Београд, 1979, Институт за књижевност и уметност, стр. 256, 275, 278, 323—24, 331.

Пјесма се овдје персонификује у појави дјевојке која је сувише рано изашла да бере цвијеће. Још није прољеће, па нема цвијећа, али она бере пупољке да од њих сплете вијенац својој браћи:

„Заигра ми срце у њедрима
те сам вјенац од пупја савила
мојој браћи милој Бокезима,
ког сам данас у руке пружила.“

(Ст. 9—12)

Берберовић скромно изјављује да још није пјеснички зрео, да његови стихови нијесу достигли умјетничку вредност јер су још „млада клица и зелена“. Обећава да ће сљедећег пута, можда у другој збирци, да буду боље пјесме, па поручује:

„Клица млада и још је зелена
док се јасним раствори прољећем
сјетит' ћу се браће и племена
бољим вјештем и зрелијим цвијећем.“

(Стр. 3)

У рефлексивним стиховима, насловљеним са пословицом „Нема сока пријед рока“, указује на процес физичког и духовног развоја са инсинуацијом опет на своје стихове. У овој пјесми обраћа се Сунцу, јер је оно „купа свега блага“. Под његовим благотворним дјеловањем одвија се живот на овој планети и она отвара „јестествене даре“. У његовој „торби је мјера Жетве“. Пјесник дјелимично персонификује Сунце, али квари њепоту стихова употребом црквенословенских израза који оптерећују ритам пјесме и умањују њену вредност. Чуди нас да је овај учени пјесник, који је толико волио народни језик и баш у својим стиховима скупио доста старих словенских ријечи, аутохтоних у животу ових старих насеља, овдје оптеретио стихове неразумљивим изразима. Неки стихови су умјетнички врло успјели и у себи носе пословичне поруке. Пјесма је писана у акростиху; од свих стихова Берберовић је само у овој примијенио класични облик. Почетна слова у стиховима носе посвету: „Лесу Павковићу труд на дар“. Пјесма има двадесет два стиха и, као и све остале, испјевана је у народном десетерцу тако да је послје прва четири слога мала пауза, а затим слијеле осталих шест. И поред тога што су поједини стихови јасни и афористични, они посљедњи (18—22) су неразумљиви чак и у анализи комплетног текста.

Знатно већа и љепша је „Бокески вјенац“, у којој пјесник са особитим ентузијазмом описује природне љепоте и људе свога заичаја. По њему је Бока:

„Гибздо свито дивног положаја
пристаниште временог раја“.

(Стр. 5, стихови 15—16)

Љепота Боке се огледа у њеном геоморфолошком изгледу и вегетацији:

„Бока — уста, звата од древности,
по заливу и ње округлости;
при обали од домова лапац
њено срце паше као вјенац.“

Пјесник позива митолошку фантазију да би дочарао природна богатства родног краја:

„Церера јој сваку воћку даде
по бостању њеном да се саде.
Ту наранча, лоза и маслина,
свако воће и свака сладива.
У њој чесма жизнена ваздуха
и словесност веселога духа.“

(Ст. 25—30)

И овдје словенски архаизми кваре љепоту и разговјетност стиха. Писац је био веома способан да их замијени народним изразима, а зашто то није урадио не знамо. Претпостављамо да је ове пјесме писао раније, као младић, па се поводио за неким угледним ауторима који су класиком и црквенословенским изразима оптеретили своју поезију. Данас се не може знати колико је прије издавања ове збирке почео да пише. Ови стихови указују и на геополитички положај Боке као региона:

„коме исток Црна Гора чува,
а од југа Адриатик дува.
Од запада и сњежног сјевера
турска међа ту је од мермера“.

(Ст. 17—20)

Низ стихова посвећен је бокељским поморцима, који као пчела

„која вије поља и шумицу
мел сабира у своју кошницу,
обилазе краје сињег мора
као соко гране од јавора“.

(Ст. 39—42)

Берберовић у више успјелних метафора описује Боку и Бокеље који су „дуни храбрости“ и у себи повезују „трезвеност са трудољубијем“. Пјесник је био крваву везан са морем и поморством. Сјетимо се колико је жртава дала његова породица у бродоломима. Сви стихови ове пјесме, мање-више умјетнички вриједни, имају патриотски значај и педагошки смисао. У одбрани истине о патњама и поштењу својих домородаца поручује:

„Ком је ово мука вјеровати
нек решета пак ће сам познати“.

(Ст. 63—64)

Најдужа и најимпресивнија у овој збирци је пјесма „Догађај при смрти владике и господара црногорског Петра Петровића Његуша II“ (с. 8—14). Она сасвим подражава народну епску десетерачку поезију, а описује Његошеву смрт. Својевремено је о овој пјесми много писано и то не о њеној умјетничкој вредности него знатно више о њеном усвајању у народу, о варијантама које су се појавиле у Црној Гори и Херцеговини и прерадама оригиналног текста.

Пјесма има 174 стиха, од којих су првих 15 написани у стилу словенске антитезе:

„Фала Богу чуда изненада
каква паде у истоку тама.
Од скадарске меће Скендерије
до врх циља Иванбеговине
опасала Црну Гору муња,
а на Ловћен закукала вила.
На Цетињу, покрај Манастира,
код палате врховног пастира,
соколићи пиште на јатима
за својијем саломјеним крил'ма.
То не била тама од сумрака,
нит' је сунце скриво свога зрака,
нити тигре пиште на јатима,
нити вуци вију у лузима,
већ то цмили црногорска раја
свог владику плаче господара.“

(Ст. 1—15)

Његош, по стиховима Николе Берберовића „црногорска звијезда и дика“, био је лични пријатељ његовог оца Спиридона, а и самог Николе. Ова пјесма је излив бола самог аутора и опис жалости у народу. Добрим дијелом стихови су биографског садржаја и описују тугу и збуњеност његових најближих сарадника. Посљедње предсмртне часове и изглед мртвог Његоша пјесник приказује као да је био очевидац. Ко је пажљиво читао писмо Вука Поповића — Ришњанина Караџићу у којем описује Његошеву смрт, види се да се аутор пјесме угледао на податке који су били Поповићу познати.²³ Питамо се одакле ови детаљи обојици. Неки мисле, као и Шпиро Милиновић, да је

²³ То је класично лијено написано писмо које сликовито приказује мртвог Његоша свечано обученог у архијерском орнату. Поповић га је написао 22. новембра 1851. г. Вукова прешка, књ. VII, Београд, 1913, с. 109—12.

Никола Берберовић присуствовао Његошевој сахрани.²⁴ Милановић ово наводи по причању старих Моринџана као и неке друге детаље у биографији прота Берберовића. У вријеме Његоша и кнеза Данила једном у седмници ишао је поштар од Котора и Цетиња и доносио писма и поруке. Поред тога, из Поповићевих писама Караџићу познато је да је његов именик из Рисна имао одређене људе који су сазнали у Котор, са њим се састајали и доносили му новости са Цетиња и околине. Претпостављамо да је на основу таквих података могло да настане писмо о Његошевој смрти, као и остала Поповићева писма. Поповић је примљене податке уобличио и доцјерао својим белетристичким талентом. Такође вјерујемо да је те податке од Поповића сазнао моринџански пјесник и удио у ову пјесму, а никако да је било обратно: наиме, да је Берберовић при користио личне утиске са сахране и опјевао, а Поповић их употребно у поменутом писму. То се особито односи на следеће стихове који спомињу посљедње Његошеве ријечи, познате и из Поповићевог писма:

„О небеска, о Света Тројице,
чувај моје миле Црногорце.“

(Ст. 104—105)

Тако и они стихови које налазимо у Поповићевој епистоларној прози:

„На њега је богата округа
двр краљице русинске и митра.“

(Ст. 136—137)

Ту су и остали стихови садржајно идентични са оним што Поповић пише Караџићу како се није могла одмах испунити Његошева жеља да буде сахрањен на Лошћену из бојазни да му могу бити оскрнављени посмртни остаци. У овој пјесми Берберовић је показао своју љубав и поштовање Његоша и Црногораца, њихову храброст и ослободилачку борбу, о чему свједочи и ова порука:

„О стисните јаде, Црногорци,
недобитни Славенства јунаши.“

(Ст. 161—162)

Временом ова пјесма „скромна и по духу и по вредности ће сићи са страница његове ... збирке и ући међу људе да живи са њима до дана данашњих, повезавши своју судбину са њиховим живим сећањем на песника „Горског вијенца““. Због свега тога ова пјесма је доживјела „ту срећну судбину да је народ прихвати

²⁴ Предлет Палавестра, Пут једне пјесме о Његошевој смрти, Стварање, 1951, св. 7—8, с. 304; Ш. Милановић, н. д., с. 36.

и да је читав један век носи као своју... Његова песма је као права народна творевина".²⁵

Берберовићева пригодна пјесма посвећена „О повратку из Беча бокезког посланика Високопочитаеомог господина Спиридона Гопчевића, тријестинског велико-купца“ (с. 18—23) има умјетничка и политичка обиљежја. Бокељи су изабрали и послали Спиридона Гопчевића „пред царску столицу“ да не би давали „поморску војницу“. Његова мисија у Бечу је била да као угледан Бокељ и народни добротвор на дипломатски начин спријечи неке покушаје Аустрије да „Бокеље као добре поморце врбује за своју ратну морнарицу“. Дочек Гопчевића на повратку из Беча Берберовић веома импресивно описује:

„Мати Бока раширила руке,
у десној јој вјенац ловорике
да загрли и дарује сина
избранога Гопчевића Спира,
ког је слала пред царску столицу
да не дава поморску војницу.“

(Стр. 18, ст. 1—6)

У даљем тексту пјесник у дијалогској форми излаже Гопчевићеву бесједу коју је имао са народним представницима. Тај Гопчевићев реферат пјесник описује приказом положаја Боке:

„У гнијезду врло каменитом
опасану гујом јадовитом,
од запада и сјежног сјевера
сједе Турчин, комшија невјерна,
Од истока каменита сила,
Црна Гора ту се принузбила.
А од југа Адријатик наше,
то су праве све границе наше.“

(Ст. 23—29)

Овај опис положаја Боке добрим дијелом је поновљен онако како је изложен у „Бокељском вјешцу“. Берберовић даје и неке

²⁵ П. Палавистра у помнутом раду (стр. 504—513) спомиње припо-
горску и херцеговачку верзију ове Берберовићеве пјесме. Како је протина
збирка имала претплатнике и из Црне Горе неки примјерци су се нашли
и по селима. Тако је прписао у своју биљежницу и црногорски калуђер
Јевсевије Никић, а из његове биљежнице Глиго Пејановић и публиковао
у календару „Зета“ 1910. г. У „Споменници Петра II Петровића — Његоша“
(штампаној на Цетињу 1926. г.) пјесник Мићун Павићевић је објавио ову
пјесму у својој редакцији и са измјенама. На то је указао још 1927. г.
П. Шеровић у чланку „О песми „Смрт владике Рада“ у Његошевој Спо-
менници“ (Књижевни север, Суботица, 1. јануар 1927, св. III, с. 37—38).
Види о томе у раду Нике С. Мартиновића, „Ко је написао пјесму 'Смрт
владике Петра II Петровића Његоша'“, Библиографски вјесник, Цетиње,
1963, св. 1—2, 85—97. Палавистра и Мартиновић наводе интегрални текст
ове пјесме.

демографске детаље о Бокељима: „Тридес’ и пет ‘иљад’ је народа“ који са цијелог подручја земље нема хране ни за три мјесеца. Бокељски сељак увијек мора да је опрезан према непријатељу који преко границе може да изненада угрози, зато „вазда му је пушка о рамену, на метериз пазн за камену“. Бокељи су границу „чврсто утврдили“ и својим костима „од мрамора међу оградили“. Бокељска привреда је већинном поморство. У дугим и опасним пловидбама:

„пестаје нам свијет од младости;
то су наше највише жалости.
На огњиште остаје нам старост,
женско ухо и бједна нејакост.
Подобни су у гнијезду тићу
морепловац да им пружи пићу“.

(Стр. 23)

Гопчевић је био познати бродовласник и народни добротвор који је у перодним годинама бесплатно исхрањивао Бокеље и Црногорце. Одржавао је блиске везе са Његошем, кнезом Данилом, кнезом Михаилом и Гарашанином. Ова пјесма била је својевремено израз народне благодарности за његова добротворства и одблесак настојања народних првака да се сачува извјесна самосталност под туђином.²⁶

²⁶ Спиридон Гопчевић је син врло заслужног поморског капетана Крста Гопчевића, рођен 1807. г. Његов отац је са својом каравелом учествовао у борби савезника против Француза и развио поморску трговину у Смирни. Касније се преселио у Трет гдје су у то доба била четири Гопчевића били капетани дуге пловидбе. Спиридон је у Трсту постао најбогатији бродовласник. Он кушује бродове у иностранству и гради нове у ријечком бродоградилшту. У току кримског рата доживио је трговачки крах и изгубио готово цијелу флоту. Са неколико Бокеља, поморских капетана и трговаца, био је „носилац националног романтизма свесловенских размјера“. Помагао је повучано Његоша у штампању „Горског вијенца“. У доба неродних година његови бродови допосе и дијеле бесплатно житарице за Боку и Црну Гору. Намјештао је Бокеље на своје бродове и помагао слабије бродовласнике. У то вријеме Српска православна црквена општина у Трсту била је културно-просвјетни центар, чији је био веома активан члан; ту су се окупљали угледни људи Југословенског одређења. Умро је у Бечу 1861. г. Игњатије Злоковић, Спиридон Гопчевић, Гомишњак Поморског музеја у Котору, 1967, с. 147—164.

Његов син Спиридон, рођен у Трсту 1855, школовао се у Бечу, а бавио се, поред публицистике, историјом, географијом и астрономијом. Читав живот провео је изван Боке и умро у Бечу 1936. г. Написао је више књига. Учествовао је у црногорском ослободилачком рату 1875. г. Као дипломата представљао је владу Србије у Берлину и Бечу. На њемачком језику написао је књиге: „О Албанији и њеној Апти“, „Срби и Србија“, „Стара Србија и Македонија“, „Историја Црне Горе и Албаније“, „Русија и Србија (804—1815)“ и „Пропаст Аустрије“, које су више публицистички написане и немају научну вредност. Душан Поповић, Спиридон Гопчевић, Енциклопедија С. Х. С., књ. I, 496—497; Владимир Стојанчевић, Гопчевић Спиридон, Енциклопедија Југославије, св. III, с. 490.

Рефлексивна пјесма „Човјек и његово стање на земљи“ (стр. 24—29) је параболо библијског текста о првом човјеку и његовом паду. И у њој је пјесник, као и у другима, примијенио народни десетерац, али је прилично неразумљива, зачињена дозом песимизма и поткријепљена низом библијских цитата које аутор наводи у подтексту као објашњење појединим тешко разумљивим стиховима, Човјек је „загрљена душа и тијело“ и „домаћин властап на земљици“. Ипак, и ако је човјек тако моћан, истовремено је „слабији од најмањег црва“. Осим тога човјека угрожавају болести и ограниченост његовог живота:

„Заћедена болест за костима,
заробљена душа у прсима.“

(Стр. 25, ст. 43—44)

Према свему томе човјек је „квасац болесног тијеста“. Човјек налази сигуран путоказ кроз животна лутања само у чистој савјести у којој „корјен расте“ његовог моралног усавршавања, које се састоји у љубави и испомагању међу људима. Тај путовања је „савјест чиста бистри чела зраке“; кроз њену чистоту човјек се уздиже и етички еманципује.²⁷

Посљедња у овој збирци је тужбалица која нас у многome подсећа на ону сестре Батрићеве из „Горског вијенца“, иако заостаје иза ње по свом естетском и мисаоном изразу. С обзиром да се осим у овој појављује и у Карашићевој збирци народних пјесама, дајемо упоредо оба текста који се веома мало разликују:

ТУЖБА СЕСТРЕ ПОПА МАРКА

Пуста гласа, а зла часа
сестри тавној,
што јој свану на урану
брата рано!
Да си бједан погинуо,
јаох мене!
Русу главу изгубио,
леле, леле!
Су три ловца, три синовца,
јаох ћцо!
Ах, на вјеру, ал' превару,
попе брата!

ТУЖБАЛИЦА СЕСТРЕ ПОПА МАРКА САМАРЦИБА

Пуста гласа, а зла часа
сестри тавној,
што јој свану на уранку
брата рано!
Да си нама погинуо
јаох мене!
Русу главу изгубио,
леле брата!
Су три ловца, три синовца,
куку ћцо!
На превару и на вјеру,
вјерни попе!

²⁷ Шеровић мисли да се у овој пјесми угледао на „Лучу микрокозма“. Поменути рад, Књижевни север, Суботица, 1927, св. III, с. 38. По нашем мишљењу Берберовић парафразира библијски текст из Прве Мојсијеве књиге, гл. 8, ст. 1—24, а веома мало се осирће на „Лучу микрокозма“.

Од душмана Никшићана,
знаће, знаће!
Који јаде такве граде,
јаа им у удом!
Наши момци са ускоци
четоваће;
осветиће, позледиће
сестри ране.
Ал' те веће виђет неће
сестра тужна.
Свезу слику, брацка дико,
моја звјезда!
Мој без мита пријатељу
сестри леле!
Сједа брадо, мудра главо,
попе, попе!
Моје сунце над свијетом,
сунце попе!
Твоја коса као роса,
света магла;
низ рамена расплетена,
рајски прами,
очешљана, расћетана,
наш сједино!
Твоје очи, свете моћи,
дуовниче!
Твоје грло неумрло,
наш анђеле!
Страшно твоје богомоље,
апостоле!
Дивно руке изведене,
брацко крило!
Светом водом омивене,
љушка вило!
Дивни граде на олтару,
рајска звјезда!
Наш Јаворе на саборе,
мудра главо!
Мирокове у кметове,
оштра сабљо!
Узданице на границе,
наш соколе!
Свашта знадче, наш јуначе,
попе, попе!

Од душмана Никшићана,
за то знаће.
Који јаде такве граде,
јаа им у дом!
Наши момци са ускоци
четоваће;
осветиће, позледиће
сестра ране.
Ал' те више дићи неће,
аох брате!
Кукучу брате, пуна уста,
ух ми јутрос!
Мој без мита пријатељу,
сестри леле!
Мудра главо, сједа брадо,
звјезда брате!
Моје сунце над свијетом,
сунце попе!
Свезу слику, брацка дико,
лични брате!
Густа коса као роса,
жарко сунце,
низ рамена расплетена,
света магло,
очешљана расћетана,
наш сједино!
Твоје очи, свете моћи,
дуовниче!
Твоје грло, неумрло,
наш анђеле!
Језик диван, Богу приман,
чуј, о Боже!
Дивне руке, изведене,
брацко крило!
Светом водом омивене,
људска вило!
Страшне твоје богомоље,
апостоле!
Дивни граде на олтару,
брацка дико!
Наш јаворе на саборе,
мудра главо!
Мирокове у кметове,
оштра сабљо!

Што хће станак са Турцима?
Попа, попе!!
Што на вјеру поће њима?
Зашто, попе?
Зар не знаде за те јаде,
нама празно;
да су Турци, ах крвници
нашој руци.
Од Лазара, нашег цара,
ране љуте!!
Српске друге пуне туге
јаде, јаде!
Зло позорје, свуд мраморје
вitezова.
Међом колац, гроб у долац
свог бевера,
Сүзе лију, прси бију,
острижене.
Како, Боже, трпјет може
воља Твоја?
Скутом тресни, земљом стресни,
рајски Царју!
Утоп' Турке у зле мјуче,
невјернике!
Тврде мјуче српске руке,
Божја право!
Да под маче враг заплаче,

јаде плаћа.
Злобно сјеме, турско племе,
да погине
с нашег гњезда и огњишта,
Бог их клео!
Српском сину бедовину
нека врате;
да пријеклад, бедов заклад
он ужива.
А ти, брате, рајске плате,
у Божји дом!

Узданице на границе,
наш соколе!
Сваштознаоче, наш јуначе,
аох, попе!
Што хће станак са Турцима?
Попа, попе!
Што на вјеру поће њима?
Зашто, попе?!
Зар не знаде за те јаде?
Јад ме знао!
Да су Турци прекрвници,
Бог их клео!
вазда били нашој руци,
да а' не знаде?
Од Лазара, нашег цара,
ране љуте,
српске мајке оцрнили,
нама црно!
Зло биљезје, свуд мраморје
аох, попе!
Међом колац, гроб у долац,
вitezовах.
Сүзе роне, прсији бију,
острижене.
Како, Боже, трпјет може
воља Твоја?
Скутом тресни, земљом
стресни
рајски цару;
утоп' турке у зле мјуче,
невјернике!
И освети јадне Србе
Божја право!
Нека под мач враг заплаче,
ја кукала!
Злобно шјеме, турско племе
да нестане
с нашег краја и огњишта,
Бог их клео!
Српском сину нека врате
бедовину,
да пријеклад, бедов заклад
он ужива.
А ти, брате, Божје плате,
у Божи дом!

Док пјесма у Берберовићевој збирци носи наслов „Тужба сестре попа Марка“ (с. 31—34) у Караџићевој збирци је означена као „Тужбалица сестре попа Марка Самарџића, којег су Турци Никшићки на Омучић су три његова синовца на вјери посјекли 1848. године“ (Српске народне пјесме, скупио их Вук Ст. Караџић, књига V, у Биограду 1898. г., стр. 115—118). Берберовић даје овој тужбалици кратак наслов и не спомиње презиме попа Марка што значи да су и личност попа Марка и његова погибија били добро познати Бокељима. Шаљући ову тужбалицу уз остале пјесме Караџићу, Врчевић му је писао да је њу „преписао ми и послао мој главни пријатељ, поп Нико Берберовић, ондашњи парох убајски, а сада морињски“ (Ш. Милиновић, н. д., с. 39).

У лењинградској „Государственој библиотеки имени М. Е. Салтиков-Шчелдрин“ пронашао је Љубомир Зуковић један дио Караџићеве оставштине међу осталим рукописима и препис ове тужбалице која се тамо приписује удовици рисанског капетана Анта Беловића.²⁹ Нико до сада није оспорио да је ова тужбалица књижевна својина проте Николе Берберовића. Зашто је она приписана помелутој жени из Рисна не знамо нити смо били у могућности да текст лењинградског рукописа упоредимо са ова два из Берберовићеве и Караџићеве збирке. Познато је да је Вуко Поповић објавио у „Српско-далматинском магазину“ за 1864. (стр. 72—73) „Тужбалицу за Вуком Стеф. Караџићем“ за коју у подтексту пише да је „забљезкио од једне жене у Рисну“. Такође се зна да је Поповић преправљао, мијењао и допуњавао неке народне пјесме прије него што их је слао Караџићу. А Караџић је вјеровало да му шаље оригинале и „није посумњао како се и он упутиће у посао певача и приповедача“.³⁰ Да ли је, можда, онај аутограф тужбалице за попом Марком Комненовићем у Лењинграду нека редакција Берберовићевог труда из пера Вука Поповића по нечему приписана овој жени из Рисна, или је сасвим друга тужбалица коју је она написала а Поповић редиговао и послао, не можемо утврдити, јер немамо доказе.

Поменути свештеник Марко Комненовић-Самарџић био је веома угледна личност у своме крају и међу Бокељима. О његовој погибији Караџићу пишу Врчевић и Поповић. Тако Врчевић 16. фебруара 1849. г. пише: „Мислим бићете чули како су никшићки Турци посјекли неумрлог попа Марка с Кривошија са три друга кнеза на састанак и на вјеру, битиће петнаест дана, па им одијели главе везиру у Травник“.³¹ Половином априла Половић пише Караџићу: „Од жалости за попом Марком извр-

²⁹ Љубомир Зуковић, Караџићев сарадник поп Вук Поповић, Рад, Вуков сабор, Београд, 1984, с. 44.

³⁰ Љ. Зуковић, н. д., с. 89.

³¹ Вукова преписка, књ. VI, Београд, 1912, с. 85.

нули су капе и јечерме наопако сви Кривошијани и свијем коњима репове остригли, а жене распеле и пуштиле низ плећи косе и кад иду у пазар двије и двије туже" ... У истом писму додаје: „Знао сам да ће поп Марко погинути, зла му срећа, као Турцима на станак илс“. Ово писмо нас подсећа на завршетак оног Поповићевог у којем пише како је на пазару у Котору видео Црногорце и Црногорке са драстичним знацима жалости за младим Његошем. У септембру исте године Поповић му поново пише да је „због погибије попа Марка тешко узмућена никшићка и наша крајина“. Исте године, 12. априла, пише Карацићу и захваљује што ће за попа Марка објавити, али се из овог текста не види да ли се то односи на поменућу тужбалицу.³¹

Поп Марко је био учитељ и помагач кад је Вуко Поповић дошао на дужност у Рисан, а што му је „тако рано омилела ова врста народног умовања, несумњиво велике заслуге ваља приписати рисанском пароху попу Марку Комненовићу-Самарцићу, који је у том крају био веома цењен, речит и паметан човек“.³² Почетком маја 1861. г. Поповић обавјештава Карацића да су Кривошијани осветили попа Марка, па је „међу овијем убијенијем никшићким грађанима погинуо и крвник попа Марка Омер Бечић и његов син Нушко. Омера је посјекао јуначки, врли војвода Анто (Даковић, В. Ив.) и шићарио с њега лијепо оружје, добра кулаша и везену дуван-кесу, које сам све видео“.³³

Поп Марко је рођен у Кривошијама 1781. г., а рукоположио га је 1801. г. митрополит Петар I Петровић, као и проту Спиридона Берберовића и многе бокељске свештенике.³⁴

На крају ове Берберовићеве збирке штампан је списак „пренумераната“ по градовима и бокељским селима. Тако је у Морињу било 40, а у Рисну 25 претплатника. И Карацић је био претплатник, а претплатио га је Вуко Поповић. У Херцег-Новом је било 42 претплатника. Претплату је скупио тадашњи начелник општине Лесо Павковић, коме је аутор посветио поменућу пјесму у акростиху.³⁵ Поморски капетани и трговци из Трста наручили су 70 примјерака. И са Цетиња је било претплатника, међу којима су најугледније личности: Борбе и Мирко Петровић, Петар Вукотић, Иво Радоњић, те неки свештеници и грађани (Пренумеранти, с. 35—39).

У поменућом раду о сарањи Бокмеа у „Српско-далматинском магазину“ осврнули смо се укратко и на поезију Николе

³¹ Вукова прешка, Београд, 1913, књ. VII, с. 72—73, 79.

³² Љ. Зуковић, н. д., с. 41.

³³ Вукова прешка, књ. VII, с. 389—390.

³⁴ АПК, 106/1843.

³⁵ О великом народном добротвору и прваку Херцег-Новог писали су Максим Злоковић, Капетан Лесо Павковић, Годишњак Поморског мучеја у Котору, 1957, с. 219—236 и Игњатије Злоковић, Капетан Александар (Лесо) Павковић, Бока, Херцег-Нови, књ. 6—7, 221—240.

Берберовића у овом часопису,³⁶ а сада дајемо опширнији историјско-књижевни приказ. По ријечима проф. Деретића Берберовић је „главни представник народског начина пјевања у Магазину. Он је испевао неколико песама у римованом десетерцу у којима се меша народна мудрост и црквена поука... Он је један од подражавалаца народне поезије и писац неколико стандардних поучних песама у римованом десетерцу. Оно што га издваја међу сарадницима Магазина и ставља у ред његових фолклорних реалиста јесу три дијалога у стиху, једини радови ове врсте у овом даалматинском годишњаку“.³⁷ У полтексту свога првог рада у Магазину³⁸ пише: „Ово сам прелоставио да се боље разумије разговор ових крasnих побожних горштака, који имају своје особите неке ријечи и граматичке изражаје“ (Срп.-дал. магазин, 1854—59, стр. 136). Ове ријечи из народа пуне здравог горштакског духа и ведрине Берберовић богато користи у овом и другим саставима. Захваљујући његовом труду и разумијевању за чување народног језика и умотворина и таленту за ову врсту белетристике у његовим описима данас налазимо старе изворне ријечи овог насеља, које су у језичком контексту надахнуте пословичношћу и хумором, најљепшим обилежјем физичког и психичког здравља једног покољења. У њима се огледа народна интелигенција и лексички израз. Дијалог се води између убалских сељака на челу са њиховим кнезом Андријом Драгојловићем и новим парохом, писцем ове и осталих поема. Дијалог почиње и траје са хумором. Предмет шале је у првом реду њихов парох, зато га један од сговорника и позива да отпочне разговор, јер му „није дако толико памети из Морнића на шију извучи“. Описује се лијечење обољелих од прехладе народним начином инхалације. Васо Вуковић казује пароху како се лијечи и на други начин од прехладе, осим инхалације, кад му „заврташе шипке испод плећи, прси брече, пуцају бубрези“. Овај сељак се масира на горштакски начин:

„Срећа моја с ђељом држало,
те по њега у међу завукох,
а по њега превјесих крстима.
Трља, трља неколико пута;
Бог и душа мало ми олакша,
а крвника не би ми се знало.“

(Стр. 129)

Лијечење такве болести, која се назива „врлесина“ обавља се примитивном инхалацијом над котлом вреле воде и врућих

³⁶ В. Ивошевић, Сарадња Божела у „Српско-даалматинском магазину“, 298—304.

³⁷ Ј. Деретић, и. д. 328, 343.

³⁸ Сељани убалски и нови њнов парох, „Српско-даалматински магазин“, 1854—59, 127—136.

каменова поред огњишта. У току дијалога умећу се поучне мисли које потичу из народног стваралачког духа. У другој дијалошкој поеми о свађи „између два крвава племена“ Вуковића и Ивовића (С. д. м., 1862), 50—56) описује се поступак измирења према ритуалу који је у овом крају био сачуван од давнина. Особито је постски импресиван поступак старе мајке Руже Ивовић, која каже:

„Сто пута сам прси извадила
и заклела моју Бецу рѣном
да не чине крваву освету.“

Овај гест и његов опис подсјећају на примјер мајке Јевросиме из познате народне пјесме.

У трећој поеми „Внјеће убаљских главара на Великој воли о томе како ће домаће злочинце обуздати“ (С. д. м., 1864, 86—95), један од 12 чланова суда добрих људи Јован Павловић се заклиње да домаћи неваљалци неће више:

„Отварати по селу торове
и приморске куће разбијати
да бих знао орати с мишима.“

(Стр. 87)

А други члан Јово Јаничић каже:

„Ваља скупсти и траг им бискати,
узвити им пете под кољена.“

(С. 87)

По суду добрих људи и домаћем моралном схватању боље их је казнити него дозволити да и даље пљачкају, јер

„греота је мања од срамоте“.

(88)

Мудри кнез Драгојловић савјетује људе да се поступа разумно са прекршиоцима:

„Ми смо браћа од једног тијеста;
зло и добро све нам је заједно“

(Ст. 88)

Панто Лаконић не вјерује да ће благи поступак поправити преступнике, па каже: „Телету се не кроје оманци“. Кнез поново позива добре људе да разборито поступају:

„да склопимо несрећни чељусти
лок нас није с вама прогутала“.

(90)

Берберовићева пјесма „Облик смрти великог војводе Мирка Петровића“ (С. д. м., 1869, 177—180) дата је у форми и духу народне епске пјесме. У њој вила загоркиња предсказује Војводину смрт и у тужбалици истиче јунаштво Црногораца:

„Црна Гора, гњездо соколово,
тебе кити дрво јаворово.
Јунаци ти не жељкују хлада,
а невјесте удовичких јада.“

(Ст. 178)

Војвода Мирко на смрти каже оно што налазимо и у „Горском вијенцу“:

„Свјетина је ова позориште,
те појаве и промјене нште.“

(С. 179)

Поучну пјесму „Остров спасенија“ приказали смо у поменутом раду.³⁹ Писац је пјесму ускладао према православној литургијској поезији у којој се људски живот приказује као бурно море, а спасење као лука или острво. У овој пјесми се под острвом спасења подразумева Богородица. Текст је прожет низом детаља о борби између гријеха и врлине. Овдје наводимо само оне стихове које нијесмо цитирали у поменутом раду:

„Сластољубац на постника режи
зашто није с њим у једној мрежи.
Омрчен се покрај чистог вије
да га како својом руком мије.
Тумара му тјело без кормила
и пожуди раширује крила...
Лаж и мрзост у народ царствује,
сваком злоћом једно друго трује...“

(Ст. 180—181)

У пјесми посвећеној смрти патријарха Рајачића наводи низ библијских цитата:

У опису обичаја о крсном имену има неколико пословичних стихова у вези са гостопримством и гозбом. Тако гост-пријатељ каже домаћину:

„Слану руку свако радо лиже.
Од добра се уклањало није.“

Гост примјечује да

„бољег смока од љубави није“.

(Стр. 56)

Веома је присутан ауторов хумор у примједбама госта и домаћина о јелима код градских породица у Боки, што нас подсјећа на казивање војводе Драшка о јелима у Венецији:

³⁹ В. Ивошевић, н. д., с. 299—300.

Гост:

„Дојну месу не треба присмока
ка' Приморци што грчилом трују
у некакве киселе макаце“.^{39а}

Домаћин:

„Она јела пријева окале
пак не могу да поједу меса,
него дивјач у лонац измуге,
насиљући мирисним прашкама.
И придробе некакву травину
да утробу болесну измуге.“

(Ст. 56—57)

Његову поучну пјесму посвећену синовима, са мотом из псалма 34, ст. 11 („Дођите, дјецо, послушајте ме, страху Господњем научићу вас“, са насловом „Завјештање мојој дјечи Марку, Илији и Александру“ (С. д. м., 1861, 174—79), такође смо приказали и навели неке стихове. Овдје спомињемо само оне најкарактеристичније:

„Наука је највиша човјеку
да је схвати у својему в'јеку:
познат себе на свјецкој пољани,
на каквој му име виси грани.“

(Ст. 177)

„Савјест чиста, правосудна мати
која дјело свако ваше прати,
добро одма' дарива с радости,
за зло срце гризе од жалости.“

И на крају да се осврнемо на Берберовићеву хумористичку поему „Неком шала, неком пуна капа“ (С. д. м., 1869, с. 180—184) која је остала неловршена. Он и овдје покушава да имитира Његошове мисли о жени. На вечери у кнеза Драгојла кнез, поп и неки сељаци разговарају о понашању њихових жена. Један од њих, Грујица, жали им се на поступке своје жене:

„Да ме, браћо, обрани оружје
или уби пушка без замјене,
браћа би ме моја пожалила,
но погубох од зла домаћег.
Зла дебљег од зла жене нема.
Грдно ми је памет замрсила,
отровала радњу и вечеру,
разагнала чељад преко прага,
раскућила и све раскрвила.“

^{39а} Макац је сос (примј. В. Ив.).

Пришлав ме у најтјешњи кланац,
Бе ћу душу изгубит занато."

На то примјехује Благоје:

„Каква жена, несретни јуначе,
да те спути у своје окове
и доведе до тога лудила.
А ће ти је трнова придруга?
Намекшај јој кости и гуштере
нека трне и века се грчи.
Ал' на главу да нијеси грдан,
јер ћеш пасти у напаст рогату."

Насупрот Благоју сељак Раде има другу методу, па им каже:

„И ја имам неку моју дома,
пуну осн и љута сугреба,
ал' не смије бљувати на уста.
Но када јој затрепти мушница
бризне плакат' да јадом одане.
Ја разбудим гусле те запјевам.
Она видећ да ме не омета,
а боји се да друга не буде,
убрзо се са по пута врије.
Затим прича бољаше је нешто,
но да јој је нишно утолило.
Ја јој речем „Добро, кад је лакше,
само немој тражити лијека'."

Парох савјетује окупљене људе:

„Зло се са злом лијечит' не може,
Човјек ваља сваки да промисли
како с женом ваља поступати."

У својој поуци, у виду римоване проповиједи, њихов парох им
излаже да би човјек без жене био на земљи:

„Као усјев без својега класа,
ка' ноћ тамна без бијела дана,
као сирак у туђем свијету,
као свакат без своје задруге,

Она раба род разумна соја,
она блажи труде и болести,
она је то без шта се не може."

На крају им казује о својој жени:

„Да је жена свака злолатинца,
слабе врсте и мекашна воћка.

Дуге косе, а кратке памети.

Што природа прстом удијели
оно није нама за укорбе.
Мудри вазда највеће опрашта,
а жени је лако угодити.
Тихо с њоме, назда обећавај,
довест ћеш је куда ти је драго.“

(Ст. 182—184)

Мислимо да су ово најбољи и најпоетичнији Берберовићеви стихови у којима су народни језик и његова динамика достигли врхунац.

Својевремено је Стојан Новаковић оцијенио Протине стихове да су писани „живим језиком, сликама и стихом узоритога бокељског народа“.*

Желимо на крају указати на позајмице, идејне и лексичке, што их је Берберовић кроз своје стихове позајмљивао од Његоша, угладајући се на његово стваралаштво. У поменутој пригодној пјесми у акростиху покушао је да опонаша мисли слијепог игумана Стефана у његовом монологу о природним процесима као доказу законитости. Ту пјесник из Мориња упоређује плаве њиве са сунчевом енергијом и пауна који као младунче чека да му порасту крила (Нема сока пријед рока, ст. 5—8). Аутор ипак није сасвим успио у својим покушајима да имитира игумана Стефана (Горски вијенац, ст. 2298—2310).

И у пјесми „Човјек и његово стање на земљи“ поново се обраћа за позајмице игуману Стефану, али не може да се упусти у токове његова размишљања.

Зато је знатно ближи имитирању Његоша у пјесмама објављеним у поменутом Магазину. Тако стихови из пјесме о смрти војводе Мирка Петровића:

„Свјетина је ова позориште,

(Ст. 179)

подсјећа на поуке игумана Стефана:

„Смијешна су својства наше земље,
пунана је лулијех премјенах.“

(Ст. 2280—81)

У пјесми „Остров спасенија“ Берберовић спомиње седмоглаву змију, као ону која раба седам смртних грехова (ст. 178). Код Његоша се у Колу спомиње седмоглава аждаја која подсјећа на виђења из Апокалипсиса (Откривење, XII, з. 9; XIII, I, 7) (ст. 250—51).

* Ј. Костић, н. л., 25.

У поеми о вијешању убаљских главара на Великој води Јово Јанковић моли Илију Вуковића да не вријеђа одметнике и каже:

„Не Илија, оба ти свијета,
него прије испеш, па реци“ (Ст. 89)

што се поклала са позивом војводе Миланје:

„Удри врага не остав' му трага
али губи оба два свијета“ (301—2)

У истој поеми се каже:

„Зло је мишу с мачком ортачити,
њој за смијех често главом плати.“ (Ст. 92)

Кнез Бајко критикује неодлучност главара и упоређује у ријечима:

„А ево смо као дни миши
што за мачку звоно приправљаху.“ (434—5)

Војвода Драшко прича о јелима у Венецији која су сва у „некакве преслачке“ (1168), а Берберовић спомиње некакве „макаце“ травину и мирисне прашкове када приказује обичаје о крсном имену (с. 56—57).

У једном од Његошевих Кола спомињу се мед и жуч које „смијешане најлакше се пију“ (563—56). А кнез Андрија Драголовић опомиње окупљене људе:

„Свако има у шпагу мрвица,
сваког кваса, а трког највише.“ (Ст. 134)

У поменутој поеми о Вијешу убаљског суда добрих људи Панто Лаконић каже:

„Телету се не кроје опанци“, (Ст. 89)

а војвода Батрић пита:

„Што јастребу оће наочали?“ (Ст. 857)

Вук Мићуновић се обраћа владци Данилу:

„Свако гледа што ће чути од тебе,
а ти си се нешто замрсио.“ (511—12)

А кнез Андрија пита попа да их савјетује у договору о одметницима:

„Кажуј како, што си се чулао?
у мучи се мозгови пијене.“ (Ст. 88)

Берберовићева незавршена поема „Неком шала, неком пуна капа“ у својим постским реминисценцијама најближа је Његошевим мислима о жени. Већ смо навели све њене најбоље стихове који су веома блиски Његошевим изговореним кроз уста Вука Мандушића и кнеза Рогана (ст. 476—9; 811—13 и 834—847). И док је Мандушићева снаха „на сугреб стала“ Радова жена из Берберовићевог спјева је „пуна осн и љута сугреба“ (ст. 182).

Берберовић је волио чисти народни језик без туђинских примјеса, те је доста старе лексике изнио и сачувао у овим поемама. Није избјегао неке црквенословенизме као што их није заобишао ни Љубиша. Многи Берберовићеви стихови су праве пословице, а неки су чисти примјери здравог домаћег хумора.⁴¹

Уз Вука Врчевића и Вука Поповића на челу са Љубишом, Берберовић је остао вјерни сљедбеник чувања народног језика, његове лексике и свих облика народних умотворина. Он је био тумач осјећања и жеља нашег народа у Боки и околини у очекивању пуне слободе и напретка. У томе је смисао и вредност његовог стваралаштва.

⁴¹ Овдје наводимо неколико пословичних изрека из пјесама моринског прота: „Зло се лијечи са тихим ријечима, као рана са меким мелемом. Мудри владар највише опрашта. Све се пречећ' и исправити може, осим смрти и тешке старости. Што природа прстом удијели, оно нама није за укорбе. Бољег смока од љубави није. Трун покрива невјески зеницу, дићи не зна драчу испод нога. Запета су гвожђа на раскршћу, сав се свијет за перчин спутно. Грехота је мања од срамоте. У муци се мозгови цијене. Зло је лакше кад се подијели као греда на доста рамена. Зло дељега од зле жене нема. Стид под муком вазда растаља се, као снијет пред жаркијем сунцем.“

Шпиро Милановић је записао и Берберовићеве пјесме о јунаштву Рада Бајковића у Трапезунту и страдању Мата Бокановића (н. д., с. 38—39 и 43).

ПРВОРОДНА КЪМ

ДЪЩЕ

ОРИГИНАЛНО ПЪСНОВЕЗНО

I

ШКОЛЕ ГЕРБЕРОВИЧА.

У ЗАДРУ

Тин Браће Батаре

1855.

БОКЕЗСКИЙ ВЪНАЦЪ.

Фала буди Творцу Пресудроме
Одъ кадъ никохъ на свѣту овоме,
И отворихъ очи у свѣлости
Поанохъ бриту приу човѣчности;
Свако чедо нта ближе къ Славы
Домовни дичный вѣнацъ прави:
Явля свойства свое народности
Чий е' квасъ и ѣе? отаточности
Дакле свакъ се пазн домонне
И И' мою любимъ одъ петине:
Садъ ко нма уши нека сауша
Урадоги пале моя душа
Да одъ Боке опишемъ прилику
Славу дати свѣту наиздику
Кивзда свѣтогъ дивногъ положан
Пристаишта пременога рай,
Коме истокъ Црна-гора чува,
А одъ юга Адриатикъ дува
Одъ Запада и сѣвжнегъ сѣвера
Турска меѣа туе одмермера,
Бока уста, звата одъ древности
Но заливу и пѣ округлости,
При заливу одъ домова ланацъ
Нѣво сердце наше као вѣнацъ;
Цергера јој свзку воѣку даде

Summary

POETRY OF NIKOLA BERBEROVIĆ

Vaso IVOSEVIĆ

The well-known patriot, priest Nikola Berberović (1820—1877) wrote poetry imitating the folk decasyllabic poems and Njegoš.

In Zadar in 1855 he published his first collection of poetry »The First Born Daughter« with his early verses on personalities and events. Besides those he published ten or so poems, some of them in the form of dialogue, from 1859 to 1869 in magazine »Srpsko-dalmatinski magazin« (»Serbian-Dalmatian Magazine«).

In the mentioned poems the author promoted the purity of the common people's language and its lexis, described folk customs and the wisdom of our peasants quoting their sayings and examples of the sound native humour. In all his works he tries to teach the reader by examples of moral and cultural revival and that is the value of his poetry.